

ERZİNCAN AĞZINDAN DERLEME SÖZLÜĞÜ'NE KATKILAR*

Mahir CANKAYA**

ÖZET

Kitle iletişim araçlarının insan hayatına girmesiyle Türkiye Türkçesi ağızlarında kullanılan pek çok kelime, hızla kullanımdan düşmüş ve yazı dili gramer kurallarına yaklaştırmaya başlamıştır. Ağızlardaki yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan bu kelimelerin bir an önce kayda geçirilmesi gerekmektedir. Öyleki bu durum, Cumhuriyet tarihinin daha ilk yıllarından itibaren fark edilmiş ve *Türk Dili Tetkik Cemiyeti* öncülüğünde yürütülen *Türkiye'de Halk Ağızından Söz Derleme Dergisi* ile Türk dilinin kelime hazinesinin belirlenmesi çalışmalarına esin kaynağı olmuştur. Günümüzde ise gerek bu çalışmaların birikimi gerekse ilave edilen yeni bilgi ve belgeler ışığında ağızlardaki kelimelerin korunması adına önemli adımlar atılmaktadır. Bu vesileyle Derleme Sözlüğü, hem internet ortamına aktarılarak hem de *Türkiye'de Halk Ağızından Derleme Sözlüğü* adıyla kitap şeklinde oluşturularak Türk dilinin kelime hazinesinin koruma altına alınmasına büyük katkı sağlamıştır. Ancak Derleme Sözlüğü'nde hâlâ çeşitli hususlar bakımından yerini almamış pek çok kelime bulunmaktadır. Nitekim Derleme Sözlüğü'nün içerik olarak zenginleştirilmesine katkıda bulunmak ve birtakım eksikliklerinin giderilmesini sağlamak amacıyla akademik çalışmalar yürütülmektedir.

Bu çalışma da ağız araştırmalarına ve Derleme Sözlüğü'nün içerik olarak zenginleştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla oluşturulmuştur. Böylece Erzincan'ın Tandırlı köyünde kullanılan fakat Derleme Sözlüğü'nde çeşitli hususlar doğrultusunda bulunmadığı tespit edilen yetmiş sekiz kelime, dört farklı başlık altında toplanarak yapı ve işlevlerine göre çeşitli alt başlıklarla verilmiştir. Çalışmamızda derlediğimiz kelimeler, soruşturmalar aracılığıyla belirlenip ses kaydına alınmıştır. Bunun yanında kelimelerin söyleniş özellikleri dikkate alınarak transkript işaretleriyle yazıya geçirilmesine dikkat edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ağız Araştırmaları, Ağız Sözlüğü, Derleme Sözlüğü, Erzincan Ağız Sözlüğü.

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Öğrenci-YL, Trakya Üniversitesi, Türk Edeyatı/Halkbilimi, El-mek: mahircankaya@windowlive.com

ADDITIONS TO THE COMPREHENSIVE DICTIONARY OF TURKISH DIALECTS FROM THE DIALECT OF ERZİNCAN

ABSTRACT

With the mass media's coming to our lives a lot words that are used in Turkey Turkish dialect have swiftly discarded and written language has started to draw close to grammar rules. These words which are on the verge of extinction should be recorded as immediate as possible. Such that this situation has been recognized since the first years of the Republic and *Journal of Collected Words from Colloquial Language in Turkey*, which was published under the guidance of *Turkish Language Association*, provided the inspiration for determination of Turkish vocabulary. Today, in the light of both experiences of these works and new additional information and documentation important steps are being taken for the sake of preservation of local words. By this way, The Collected Dictionary was uploaded to web and turned into a book called *Collected Words from Colloquial Language in Turkey* and it played a big role in a the protection of Turkish vocabulary. However, still there are many words that has not taken their places in Compilation Dictionary in terms of some particularities. Consequently academic studies are being carried out in order to enhance Compilation Dictionary and to correct some of its deficiencies.

This work has been constituted in order to contribute dialect studies and to enhance Compliation Dictionary. In this way, seventy eight words, which are being used in Tandırlı village of Erzincan but cannot be found in Compliation Dictionary in terms of some particularities, are classified in various sub-headings according to their structures and functions by being collected under four main headings. The words that we collected in our study were determined via inquiries and recorded. Beside these, the words' pronunciation features were taken into account and written in transcription signs.

Key Words: Researches of dialects, dictionary of dialect, dictionary of compilation (Derleme Sözlüğü), dictionary of Erzincan dialect (Erzincan Ağzı Sözlüğü).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

0. Giriş

Türkiye Türkçesi ağzlarıyla ilgili olarak ilk çalışmalar, yabancı araştırmacılar öncülüğünde 19. yüzyılın ortalarına kadar uzanmaktadır.¹ Türkiye'de, 1932 yılında, Türk Dil Devrimi'nin yapılmış olması, dönemin dil çalışmalarına gönül vermiş araştırmacıların *Anadolu halk ağzlarına* karşı geniş bir ilgi uyandırmasını sağlamıştır. 1932 yılında, *Türk Dili Tetkik Cemiyeti* tarafından çıkarılmaya başlanan *Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi* vesilesi ile Türkiye Türkçesi ağız derlemeleri üzerine yapılan gramer ve sözlüksel çalışmalar, bu ilginin somut ürünleridir, diyebiliriz. Öyleki Zeynep Korkmaz'ın dönemin bu çalışmalarına ilişkin söylediği “derleme seferberliği”² tespitine katılmamak elde değildir.

1940 tarihine gelindiğinde dilimize verilen ehemmiyetle birlikte birçok yerli araştırmamız, Türkiye Türkçesi ağzları ile ilgili muhtelif çalışmalar yaparak günümüz akademik çevrelerce ortaya konulan çalışmalara temel oluşturmuşlardır.³

Leyla Karahan, ayırıcı ve belirleyici olarak tespit ettiği kelimelerin bazı ses, şekil ve söz dizimi özelliklerinden yola çıkarak Anadolu ağzlarını, başlıca üç ana grup içinde toplamaktadır.⁴ Karahan'ın vermiş olduğu tasnife bakılırsa Erzincan ağzının, *Doğu Grubu* ağız bölgesine mensup olduğu görülmektedir.⁵

Aynı şekilde Mukim Sağır'ın *Erzincan ve Yöresi Ağzıları (İnceleme-Metinler-Sözlük)* adlı kitabında *Genel Özellikler* başlığı altında sıraladığı, 21 maddelik özellik de Erzincan ağzının *Doğu Grubu* ağız bölgesine mensup olduğunu göstermektedir.⁶

Mukim Sağır, Erzincan ili ve yörelerini kendi içerisinde ağız özelliklerine göre üç ana ağız, altı ağız, altı da alt ağız grubuna ayırmaktadır. Buna göre,

¹Anadolu ağzları üzerindeki çalışmaların başlangıcı, 1867 yıllarına kadar uzanır. A. Maksimov'un *Htulaoendigör ve Karamanli ağzları üzerine yazdığı Opt izsledovanija tjurskich dialektov v Chudavendgare i Karamanii* (St. - Petersburg 1867) adlı denemesinden 1940 yıllara kadar uzanan dönemdeki araştırmalar, çoğunlukla yabancı araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu şahıslar arasında, A. Maksimov'tan sonra doğubilimcilerden J.I'hüry, L. Bonelli, F. Giese, F. Vincze, T. Kowalski, J. Deny, I.Künos, M. Hartmann, K. Foy, V. Pisarev ve M. Rasanen gibi şahısların çalışmaları sayılabilir.

²Zeynep Korkmaz, “Anadolu Ağzıları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 1976, s. 145.

³Bugüne kadar Anadolu'nun değişik coğrafyalarında yer alan birçok il ve ilçenin ağız ve kelime hazinesi üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır. Ahmet Caferoğlu, *Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar I-Kars, Erzurum, Çoruh İlbaylıkları Ağzıları*, TDK Yay., İstanbul 1942; Ahmet Caferoğlu, *Güney-Doğu İllerimiz Ağzlarından Toplamalar*, İstanbul 1945; Zeynep Korkmaz, *Neşehir ve Yöresi Ağzıları, I. Cilt Ses Bilgisi (Phonétique)*, AÜ DTCF Yay., Ankara 1963; Ahmet B. Ercilasun, *Kars İli Ağzıları (Ses Bilgisi)*, Gazi Ün. Yay., Ankara 1983; Tuncer Gülensoy, *Kütahya ve Yöresi Ağzıları*, TDK Yay., Ankara 1988; Efrasiyap Gemalmaz, *Erzurum İli Ağzıları I-II-III*, TDK Yay., Ankara 1995; Mukim Sağır, *Erzincan ve Yöresi Ağzıları*, TDK Yay., Ankara 1995; Erdoğan Boz, *Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar*, Millî Folklor, S. 29-30, s. 112-113, 1996; Ahmet Buran, *Keban, Baskil ve Ağın Yöresi Ağzıları*, TDK Yay., Ankara 1997; Emin Kalay, *Edirne İli Ağzlarından Derleme Sözlüğüne Katkılar*, *Türk Dili*, S.547 (1997), s.25-33; Ahmet Günşen, *Kırşehir ve Yöresi Ağzıları*, TDK Yay., Ankara 2000; Necati Demir, *Ordu İli ve Yöresi Ağzıları*, TDK Yay., Ankara 2001; Erdoğan Boz, *Afyon Merkez Ağızı*, AKÜ yay., Afyon 2002; Güner Gülsevin, *Uşak İli Ağzıları*, TDK Yay., Ankara 2003; Ali Akar, *Muğla Ağzıları*, Muğla Üni. Yay., Muğla 2004;; Necati Demir, *Trabzon ve Yöresi Ağzıları I-II-III*, Gazi Kitabevi, Ankara 2006; Hale Bozalan, *Bergama Merkez İlçe ve Köylerinde Yaşayan Yörüklerin Ağız İncelemesi*, Trakya Ün. SBE (Basılmamış YL tezi), Edirne 2008; 2009, Ahmet Günşen, *Türkiye Türkçesi Ağzılarında “Alevi-Bektaşî” Anlamlı Söz Varlığı Üzerine*, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 52, 2009, s. 101-124.

⁴Leyla Karahan, *Anadolu Ağzılarının Sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996, s. 1-2.

⁵Leyla Karahan, *Doğu Grubu ağzlarını dörde ayırmış, bunları ise kendi içinde çeşitli alt gruplara ayırdıktan sonra açıklayarak örneklerle destekleme yoluna gitmiştir. Geniş ayırımı için bk: age., s. 57-96.*

⁶Mukim Sağır, *Erzincan ve Yöresi Ağzıları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1995, s.10-11.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

1- Doğu Ana –Ağız Grubu,

A- Çayırılı –Tercan Ağız Grubu

a. Çayırılı Alt –Ağız Grubu

b. Tercan Alt- Ağız Grubu

B- Erzincan Merkez Ağız Grubu

2- Orta Ana- Ağız Grubu,

A-Refahiye Ağız Grubu

a. Refahiye Merkez Alt-Ağız Grubu

b. Refahiye Alt-Ağız Grubu

B- Kemah Ağız Grubu,

a. Tanyeri-Kardere Alt-Ağız Grubu

b. Tanyeri-Kardere Hariç Alt-Ağız Grubu,

3- Batı Ana-Ağız Grubu,

A- Kemaliye Ağız Grubu,

B- İliç Ağız Grubu,

şeklinde sıralamıştır.⁷

Bu tasniften yola çıktığımızda, çalışmamızda, Derleme Sözlüğü'ne eklenilmesi için önerdiğimiz kelimelerin çoğunlukla *Erzincan Merkez ağız grubunun* gramer özelliklerini⁸ yansıttığını gözlemledik.⁹

Günümüzde Erzincan ili ağızıyla ilgili yapılmış sözlük mahiyeti taşıyan en geniş kapsamlı çalışma olarak ise Mehmet Dursun Erdem hocamız tarafından yürütücülüğünün üstlenildiği ve 2011 yılında Erzincan Üniversitesi BAP projesi adı altında başlatılarak tamamlanma aşamasının sonuna geldiği Erzincan İli Ağızları Sözlüğü'nü belirtmemiz gerekmektedir.

0.1 Metod ve Yöntem

Çalışmamızda, derlenen kelimeler, soruşturmalar aracılığıyla belirlenip ses kaydına alınmıştır. Bunun yanında, söyleniş özellikleri dikkate alınarak ekte verilen transkript işaretleri eşliğinde yazıya aktarılmıştır.

⁷Mukim Sağır, *age.*, s. 7.

⁸Mukim Sağır, *age.*, s. 8.

⁹Buna göre gözlemlediğimiz bu gramer özelliklerini, bir konuşma metninden yola çıkarak siyah renkli ve kalın puntolu kelimeler üzerinde gösterdik: "*O aşşahıtan gelür, o aşşahıtan köyün içine gelür tarlalardan aşşağıya gideceğük oraya. Yol bilmürük, iz bilmürük. Köyün içinden olsa tanuruş Cemalle ses sese verip ağlayandan abim ordan bağırdı mezarlığın yanından. Kafıl gıdaya gıdesiz! A ordan gelin! Ben şimdi gelürsem, size benzedirim. Gelürsümse size benzedirim diyenden biz gine ağlıyirik, nerden geleceğük, nereye gideceğük, eyle yerişin dedi, ufah ufah gelin. Getdük. Mahir, bir ev insan em beşe. Var on kişi.*" (Melek Çankaya, 06.05.2013 tarihinde yüz yüze yapılan görüşme.) Sağır'ın kitabında(1995) Erzincan ağız gruplarının çoğunlukla ayırt edici belirgin özellikler taşımadığını görmekte beraber(birkaç husus dışında) *Merkez ağız grubunun* yuvarlaklaşma temayülünün diğer ağız gruplarına göre daha baskın olduğunu gözlemledik.

Derleme Sözlüğü'ne eklenilmesi için önerdiğimiz kelimeleri, Erzincan'ın merkeze bağlı Tandırlı köyünde ikamet edip senenin belirli aralıklarıyla büyük şehirlerde kalan kişilerden oluşturduğumuzu belirtelim. Buna göre kelimeleri,

- I. DS' de bulunmayan kelimeler.
- II. DS' de olan fakat Erzincan ağzında farklı anlam taşıyan kelimeler.¹⁰
- III. DS' de de anlamları aynı olan, fakat Erzincan ağzında farklı şekilleriyle karşımıza çıkan kelimeler.
- IV. DS' de ilgili sözcüğün maddesinde, *-Erzincan (Ezc.)* kaydı olmayan yahut *Erzincan* kaydı olup *Tandırlı (Tandırlı -Ezc.)* ifadesi olmayan kelimeler.¹¹

şeklinde inceledik.

I. Derleme Sözlüğü'nde Bulunmayan Kelimeler

A. İsimler

a.1. Akraba ve Lakap İsimleri

birro: Berrodan bozma bir kelimedir. Erzincan'ın Tandırlı köyüne özgü kullanılan bu kelime, hayvanlarını berro ile besleyen bir köylünün lakabı olarak kullanılmaktadır. bk. berro.

ğagaver: Erzincan'ın Tandırlı köyüne özgü kullanılan bu kelime, uzun burunlu bir köylüye lakap olarak verilmiştir.

hato: Akrabalık ilişkileri birbirine bağlı kişilerin kendi aralarında 'yengeye' verdikleri isimdir.

mınéy^y: Sevilen şahıslar hakkında bir seslenme hitabı söz konusudur.

sulik: Sırık anlamındadır. Tandırlı köyüne özgü kullanılan bu kelime, bir sülalenin lakabı olarak kullanılmaktadır.

diéze: Teyze.

a.2. Alet ve Eşya İsimleri

kaşō: Kaşağı.

örke: Tırpan bileylemede kullanılan yardımcı alet. Tırpanın altına koyulur.

urum: Bir çeşit buğday ölçeği.

¹⁰Derleme Sözlüğü'ndeki kelimeler ile Erzincan yöresine ait derlediğimiz bazı kelimelerin yazılışları aynı olmasına rağmen anlamlarının farklı olduğunu gördük. Dolayısıyla bu kelimelerin birbirleriyle kolay mukayese edilmesini sağlamak için, yörede kullanılan kelimelerin kendisini ve anlamını verdikten sonra yanına, parantez içinde, Derleme Sözlüğü'nde farklı "anlamı" olduğuna işaret ettiğimiz cilt ve sayfa numarasını ekledik. Ör.: kındik: lüks lambası. (krş. DS IV, s. 2809).

¹¹Derleme Sözlüğü'nde ilgili sözcüğün kullanıldığı yeri gösteren bölümle alakalı olarak verilen yedinci maddeye uygun olarak; *Erzincan* kaydı bulunmayan yahut *Erzincan* kaydı olup *Tandırlı* ifadesi bulunmayan kelimelerin tümüne *Tandırlı -Ezc.* ibaresini ekledik. Geniş ayrıntı için bk. **Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü C. I-VI**, "Derleme Sözlüğü'nün Düzenlenmesinde Tutulan Yollar ve Kullanılan İmler", TDK Yayınları, Ankara, 2009, s.2.

a.3. Meyve ve Sebze İsimleri

açâmuzâ/hazamuza: Tatlı armut.

berro: Palut ağacının meyvesi.

çilli elma: Gümüşhane elması olarak bilinir. Sert elmadır.

çıt çıt erik: Uzun ve ince görüntüsünden dolayı bu isim verilmiştir.

ğâğgaloz: Palut ağacının başka bir meyvesidir, tohum olarak bilinir.

ğıldirik elma: Ufak ve yuvarlak elmalara denir.

ğargaboğan (ayıboğan) armudu: Yaz armududur, kabukları sert ve kalın olduğundan dolayı boğazda takılma riski vardır.

kumlu armut: Çok kuru bir armuttur. Genellikle az derin ve taşlı topraklarda yetişmektedir.

melgoç: Yabani elma.

misket elma: İri ve kırmızı elmaya verilen isimdir.

sağa elması: İri ve beyaz elmaya verilen isimdir.

a.4. Diğer İsimler

dıjjik: Sıvı dışkı, ishal.

fissik: Gaz çıkarmanın sessiz hali.

ğildoz: İnsanın katı dışkısı.

mozukot: Kaleye dikilen değneyi, belli bir mesafeden taş ile vurma oyununa verilen isimdir. Değnekle oynanan bir tür çocuk oyunudur.¹²

simme: Saklambaç oyunu.

B. Sıfatlar

cıÇcız: Mızıkçı.

C. Füller

diyilenmek: Dinlenmek.

¹²Bu oyun, Derleme Sözlüğü'nde, *kaleye dikilen taşı vurma için atılan taş*, şeklinde açıklanarak *mozu IV* maddesiyle kayıtlara geçirilmiştir. Geniş ayrıntı için bk. <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=moza>. Diğer yandan İlhamı Jafarova'nın "Azerbayca'nın Geleneksel Çocuk Oyunları" adlı makalesinde de bu oyunun bir tür benzeri *Moza-Moza* adıyla şöyle açıklanmıştır: "Bu oyunu üç uşaq oynayı. Uşaqların bir yumuru, bir yastı daşı olur. Oyuncular birbir yastı daşla yumru daşı vururlar. Yumuru daş vurulanda getdiyi məsafəni addımla ölçürlər. Şərt qoyulan məsafəyə kim qabaqca daşı vurub apararsa o, oyunda udmuş olur." Bk. İlhamı Jafarova, "Azerbaycan Geleneksel Çocuk Oyunları", *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, II/1, Ocak 2010, s.256

II. Derleme Sözlüğü'nde Olan Fakat Erzincan Ağzında Farklı Anlam Taşıyan Kelimeler

A. İsimler

a.1. Alet/Eşya İsimleri

kındik: Bir tür gaz lambası. (krş. DS IV, s.2809)

a.2. Meyve/Sebze/Bitki İsimleri

bızdık: Romatizma hastalığında kullanılan ve suyu insan derisine değdiği zaman su kabarcığı meydana getiren sarıçiçekli bir ot. (krş. DS II. s. 674)

doma: Domates. (krş. DS II, s.1548)

lahlah: İri ve sulu bir armut. (krş. DS IV, s.3060)

soyma: Kabak. (krş. DS V, s. 3672)

a.3. Nesne İsimleri

ayahlıh: Daha çok üzerine, sac koyulan ve herhangi bir pişirme etkiliğinde kullanılan üç ayaklı demir malzeme. (krş. DS I, s. 404)

a.4. Diğer İsimler

dızdız: Çocukların oynadığı bir tür kör ebe oyunu.(krş. DS II, s.1476)

godor: Köyde giderlere karşılık imece usulü toplanan harç parası. (krş. DS III)

hergele: Tosunların hayalarının büküldüğüne işaret eden bir isimdir. (krş. DS III, s. 2344/2346)

hırçık: kin. (krş. DS III, s. 2369)

ş^aor: Genellikle köylerde, evlerin sağlam olması için çimento vazifesi gören maviye çalan toprak. (krş. DS V, s.3792)

misendere: Genellikle köy evlerinde bulunan tahtadan yapılmış oturak.(krş. DS'de int. adresi: <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=musand%FDra>)

B. Filler

tarlanmağ: Akli karışmak. (krş. DS V, s. 3836)

C. Zarflar

ğilik¹³: Çeyrek, az parça.(krş. DS III, s. 2077)

ökür ökür: Bol bol anlamına gelir. (krş. DS'de int. adresi: <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=ökür ökür>)

¹³Bu kelime, Derleme Sözlüğü'nde kullanıldığı yer açısından Erzincan ve Yöresi olarak gösterilmiş ve *Tandırda düşen ve pişerek alınan ekmeğ; tandırda pişirilen kalınca ekmeğ; peksimet*, manasında açıklanmışsa da görüldüğü üzere Erzincan'ın farklı bir yerinde, *Tandırılı köyünde*, başka bir anlamda, *çeyrek, az parça* olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla bizim, bazı kelimelerin karşısına *Tandırılı* ibaresini belirtmemizdeki amacımız, bu ve bunun gibi kelimelerin Erzincan'ın farklı yörelerinde de başka manalarda kullanılabilir ihtimaline dikkat çekmek istememizdir.

III. Derleme Sözlüğü'nde Anlamları Aynı Olan Fakat Farklı Şekilde Karşımıza Çıkan Kelimeler¹⁴

A. İsimler

a.1. Akraba İsimleri

ğaciney^y: Kız kardeş. (krş. DS III , *gacı I.*, s.1885.)

a.2. Bitki İsimleri

ğoringe: Yonca. (krş. DS III, *gorunga*, s.2106)

karambuğ: Dağlarda yetişen, yapraklarından yemek yapılan yabani ağaç ve yaprakları. (krş. DS III, *gıranbuh*, s.2053)

purçik: Ağaç ve bitkilerin saçak gibi ince kökleri. Havucun saçaklarına verilen isimdir. (krş. DS III, *pürçek II.*, s.3498)

a.3. Yemek/Yiyecek İsimleri

beskimet: Pişirildikten sonra dilimler hâlinde kesilerek ısı ile kurutulmuş, uzun süre dayanabilen ekmek. (krş. DS'de *peksimet*, int. adresi: <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=peksimet>)

kaladoş: Doğranmış ekmek ya da yufka üzerine kavurma ve yağsız peynir koyarak yapılan yemek. (krş. DS IV, *keleşoş*, s.2727)

sorhaç: İnce doğranmış soğanı yağda kavurarak yapılan yemek.(krş. DS V, *soharıç*, s.3658.)

sırım: Ekmek, pide ya da yufka parçalarının üstüne haşlanmış kuşbaşı et ve sarımsaklı yoğurt dökülerek yapılan yemek. (krş. DS'de *sırım*, int. adresi: <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=s%FDr%FDn>)

a.4. Diğer İsimler

dırrik: İshal.(krş. DS II , *dırık III.*, s. 1469)

ğora: Uzun konçlu çorap. (krş. DS IV, *kora III.*, s. 2924)

pıhırik: Baca. (krş. DS V, *puhara*, s.3485.)

¹⁴Bu bölümde, Derleme Sözlüğü'nde anlamları aynı olmasına rağmen fonetik ve morfoloji bakımından değişime uğramış kelimeleri vermeye çalıştık.

IV. Derleme Sözlüğü'nde İlgili Sözcüğün Maddesinde Erzincan (Ezc.) Kaydı Olmayan Yahut Erzincan Kaydı Olup Tandırlı (Tandırlı -Ezc.) İfadesi Olmayan Kelimeler¹⁵

Bu bölümde listelenen kelimeler, hem Erzincan ağzında hem de DS'de bulunmaktadır, bu açıdan kelimelerin bir özelliği hem anlam ile hem de şekil ile DS'deki kelimelerle benzer olmasıdır. Ancak DS'de bulunan bu kelimelerin tespit edildiği yerleşim birimlerinin sıralandığı yerde ya *Erzincan* kaydı bulunmamakta ya da *Erzincan* kaydı olup *Tandırlı* ibaresi belirtilmemektedir. Bu durumda gerek DS'de bulunan birçok kelime köy isimlerinin belirtilmesi; gerekse derlediğimiz bu kelimelerin Erzincan yöreleri arasında ikincil anlamlara sahip olabilme ihtimalinin¹⁶ göz önünde bulundurulması yönüyle kelimelerimizi, böyle bir başlıkla sunmayı uygun gördük.

A. İsimler

a.1. Alet/ Eşya İsimleri

bezek* : Süs, ziynet. (bk. DS II, s.650, Tandırlı -Ezc.)

bışkı**: Testere. (bk. DS'de int. adresi: <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=b%FD%FEk%FD>, Tandırlı -Ezc.)

boyunduruk*: Öküzlerin boyunlarına takılıp birlikte çalışmayı sağlayan aygıt. (bk. DS'de int. adresi: <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=boyunduruk>, Tandırlı -Ezc.)

cerit**: Ateş küreği. (bk. DS II, s. 863, Tandırlı -Ezc.)

çaruḥ*: Çarık. (bk. DS II, s.1085, Tandırlı -Ezc.)

hârer**: Kıldan ya da ketenden yapılmış büyük çuval. (bk. DS III, s. 2282-2283, Tandırlı -Ezc.)

üsKüre**: Bakır tas.(bk. DS VI, s. 4798, Tandırlı -Ezc.)

a.2 Bitki İsimleri

kurmut*: Palut ağacına benzeyen başka bir ağaç. (bk. DS IV, 3009, Tandırlı, -Ezc)

a.3. Nesne İsimleri

kân*: toprak sekini çevresine yapılan odun çerçeve. (bk. DS IV, s.2617, Tandırlı -Ezc.)

sırım* :Çok dayanıklı çarık yamalıḡı, derip ip de denilmektedir. (bk. DS'de int. adresi: <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=s%FDr%FDm>, Tandırlı -Ezc)

a.4. Organ İsimleri

kıtdik*: Gerdan, çene altı. (bk. DS IV, s. 2787, Tandırlı -Ezc.)

¹⁵Buna göre kelimeler, Derleme Sözlüğü'nde *Erzincan* kaydı bulunmayanların yanına (*) işareti, *Erzincan* kaydı bulunup *Tandırlı* ibaresi olmayanların yanına ise (**) işareti gösterilerek verilmiştir.

¹⁶Bu duruma örnek verecek olursak; gılık kelimesi, DS'de kullanım yeri ve anlamı olarak, *Erzincan* ve *Yöresi* ve *Tandırda düşen ve pişerek alınan ekmeḡ*; *tandırda pişirilen kalınca ekmeḡ*; *peksimet* şeklinde geçmektedir (DS III, s. 2077), oysa Tandırlı köyünde bu anlamın yanında çeyrek, az, birazcık anlamları da kullanılmaktadır.

a.5. Yemek/Yiyecek İsimleri

ğavut**: Kavrulmuş ve dövülmüş tahıl ununun şeker ya da tatlı yemişle karışımı, helva. (bk. DS III, s. 2695, Tandırılı –Ezc.)

ğurut**: Suyu süzölmüş ayrılarla çökelek karışımının kurutulmuş şekli. (bk. DS III, s. 2201, Tandırılı -Ezc.)

süçük**: Peynirin, lorun süzölüp alındıktan sonra, geriye kalan suyu. (bk. DS’de int. adresi: <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=süçük> Tandırılı -Ezc.)

a.6. Diğer İsimler

ğadey**: Kardeş. Genellikle erkekler için kullanılır. (bk. DS III, s. 1890, Tandırılı- Ezc.)

hırnik*: Sümük. (bk. DS III, s. 2365, Tandırılı -Ezc.)

küfle**: Tandırdaki ateşin yanmasını sağlayan hava deliğı. (bk. DS IV, s. 3029, Tandırılı - Ezc.)

pırık*: Kısa süren alev. (bk. DS V, s. 3444, Tandırılı -Ezc.)

şoğurt**: Salya. (bk. DS’de int. adresi: <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=şoğurt>, Tandırılı -Ezc)

sinor*: Sınır. (bk. DS’de int. adresi: <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=sinor>, Tandırılı -Ezc)

yege*: Demir törpü. (bk. DS’de int. adresi: <http://tdkterim.gov.tr/ttas/?kategori=derlay&kelime=y%E9ge>, Tandırılı –Ezc)

B. Edatlar

Kimin* Gibi. (bk. DS IV, s. 2873, Tandırılı -Ezc.)

C. Fiiller

seyirtmek*: Koşmak. (bk. DS VI, s. 4702, Tandırılı –Ezc.)

D. Sıfatlar

bitik* : Bir parça, azıcık biraz. (bk. DS I, s. 710, Tandırılı –Ezc.)

cıclı* : Güzel. (bk. DS II, s. 894, Tandırılı -Ezc.)

Sonuç

Erzincan ili Tandırılı köyü ağzının kelime hazinesi üzerine yapmış olduğumuz bu dar kapsamlı çalışmada, bazı kelimelerin kayıt altına alınmadığını, bazılarının farklı anlamlarından söz edilmediğini, bazılarının ise yerel ağızdan farklı kaydedildiğini müşahede ettik. Çalışmanın kapsamının genişletilmesi durumunda daha fazla hususun tespit edileceğı şüphesizdir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

Biz, bu çalışmamızla Türk Dil Kurumu'nun öncülüğünde oluşturulan Derleme Sözlüğü'nün içerik olarak zenginleştirilmesine küçük de olsa bir katkıda bulunmayı amaçladık.

Kullanılan Transkripsiyon İşaretleri Ve Kısaltmalar

Ünlüler

(˘): Ünlüler üzerinde yarı incelme işareti: á (a-e arası ses)

(˙): Geniş ünlüler üzerinde yarı daralma işareti: ê(e-i arası ses)

(ˆ) normalden uzun okunduğunu gösteren işaret: ô

Ünsüzler

(^{üst simge}): Ünsüzlerde belirsizlik, düşmek üzere oluşu gösterir: ^y

^a: ç~ş arası ünsüz

ğ: Arka damak g'si

ç : c-j arası

h: Sızıcı h

ķ: Arka damak k'si

(Büyük Harf) : Yarı tonluluk işareti

Ç (c - ç arası)

F (f - v arası)

K (k - g arası)

S (s - ş arası)

Kısaltmalar

age. Adı geçen eser.

bk. Bakınız.

DS. Derleme sözlüğü.

Ezc. Erzincan.

İnt. İnternet.

krş. Karşılaştırınız.

ör. Örnek.

s. Sayfa numarası.

KAYNAKÇA

DEMİR, Nurettin (2006). "Türkiye'de Dil-Lehçe-Şive-Ağız Tartışmaları" **Türkiye'de Dil Tartışmaları**, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s.119-146.

DEMİR, Nurettin (1998). "Ağız Araştırmalarında Kaynak Kişi Meselesi" **Folkloristik:Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı**, Türkiye Diyanet Vakfı Matbaası, Ankara.

JAFAROVA, İlhama, (2010). "Azerbaycan Geleneksel Çocuk Oyunları", **Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi**, II/1, Ocak 2010, s. 244-261.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

- KARAHAN, Leyla (1996). **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması**, TDK Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (1976). “Anadolu Ağızları Üzerindeki Araştırmaların Bugünkü Durumu ve Karşılaştığı Sorunlar”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, 1975-76, s. 143-172.
- SAĞIR, Mukim (1995). **Erzincan ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, TDK Yayınları, Ankara.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü C. I-VI**, (2009). TDK Yayınları, Ankara.
- Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü** (<http://tdkterim.gov.tr/ttas/>).
- ÜSTÜN, Mehmet Cihat, (2008). **Erzincan (Merkez) Ağzının Ses Bilgisi ve Söz Varlığı**, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Kars.

Kaynak Kişiler

Kaynak kişilerle ilgili bilgiler, “adı, soyadı, doğum yılı, doğum yeri, öğrenim durumu, mesleği, ikâmeti” sıralaması göz önünde bulundurularak verilmiştir.

- 1: Dursun Cankaya, 1962, Erzincan, ilkokul, emekli, İstanbul.
- 2: Dursun Uludağ, 1956, Erzincan, ilkokul, emekli, İstanbul.
- 3: Emrah Cankaya, 1965, Erzincan, ilkokul, tekstil işçisi, İstanbul.
- 4: Melek Cankaya, 1933, Erzincan, yok, ev hanımı, İstanbul.
- 5: Sevim Yavuz, 1945, Erzincan, lise, ev hanımı, İstanbul.
- 6: Vedat Cankaya, 1968, Erzincan, ilkokul, serbest meslek, İstanbul.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 8/9 Summer 2013

